

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ
О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

КАФЕДРА
ІСТОРІЇ УКРАЇНИ, АРХЕОЛОГІЇ ТА
КРАЄЗНАВСТВА

СИЛАБУС
навчальної дисципліни

ІСТОРІЯ ЧЕРНІГОВО- СІВЕРЩИНИ

Освітній ступінь
Галузь знань
Спеціальність
Освітньо-професійна програма
Кількість кредитів
Рік підготовки, семестр
Компонент освітньо-професійної програми
Дні занять
Мова викладання
Консультації

Викладач

Контакти

магістр
01 Освіта / педагогіка
014 Середня освіта
Історія
4
1 рік, I семестр
вибіркова навчальна дисципліна
згідно з розкладом
українська
щопонеділка 13.05–14.20 (201 кабінет, з
можливістю дистанційної роботи на платформах
ZOOM та Google-class).
кандидат історичних наук, доцент
Яснівська Людмила Василівна
E-mail: Lusiajasnovskaja@ukr.net
Facebook Messenger Lyudmila Jasnovska

ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Історія Чернігово-Сіверщини» охоплює коло теоретичних і практичних аспектів, що стосуються нових методологічних підходів та здобутків історіографії, дозволяючи поглибити знання студентів з історичної регіоналістики.

Вивчення дисципліни сприяє формуванню активної особистості, здатної практично реалізувати набуті знання для специфічних потреб регіону; вдосконалити навички історичного дослідження шляхом пошуково-краєзнавчої роботи.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Історія Чернігово-Сіверщини» є історичні особливості місцевого середовища, природні, політичні та соціально-економічні процеси, які впливали на розвиток краю та життя його мешканців.

Програма навчальної дисципліни складається з чотирьох змістових модулів:

1. Давня історія Чернігово-Сіверщини (від найдавніших часів до середини XIII ст.).
2. Чернігово-Сіверщина під владою татаро-монголів, Великого князівства Литовського, Речі Посполитої та Московії. Історичний поступ регіону часів Гетьманщини.
3. Історія входження Чернігово-Сіверщини до складу Російської імперії. Чернігівщина на початку XX ст.
4. Чернігівщина у радянські часи. Новітня історія краю.

Метою навчальної дисципліни «Історія Чернігово-Сіверщини» є всебічне об'єктивне та різнопланове вивчення історії Північного Лівобережжя у контексті загальної історії України.

ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ І РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Шифр згідно ОПП	Компетентності
ЗК 1.	Здатність цінувати українську культуру і мультикультурність у суспільстві, діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку.
ЗК 2.	Здатність до оригінального та критичного мислення, аналізу і синтезу.
ЗК 6.	Здатність ефективно використовувати усно/письмово державну мову в усіх сферах суспільного життя, іноземну мову для професійного спілкування та розуміння іншомовних професійних текстів
ФК 6.	Здатність забезпечувати учням здобуття освіти державною мовою, формувати їх мовно-комунікативні уміння.
ФК 7.	Здатність доносити знання до учнів закладів загальної середньої освіти, формувати мотивацію та організовувати їхню пізнавальну діяльність при трансляції знань з історії.
ФК 8.	Здатність до використання сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі та в наукових дослідженнях.

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	ла б	і н д	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Давня історія Чернігово-Сіверщини (від найдавніших часів до середини XIII ст.)												
Тема 1. Вступ. Історія Чернігово-Сіверщини як навчальний предмет	6	1				5	2	2				8
Тема 2. Чернігівщина в епоху первіснообщинного ладу.	7	1				6						
Тема 3. Чернігово-Сіверська земля у добу Київської Русі	14	2	2			10						
Разом за змістовим модулем 1	28	4	2			4	2	2				8

Змістовий модуль 2. Чернігово-Сіверщина під владою татаро-монголів, Великого князівства Литовського, Речі Посполитої та Московії. Історичний поступ регіону часів Гетьманщини											
Тема 4. Чернігово-Сіверська земля під владою Золотої Орди та у складі Великого князівства Литовського (друга половина XIV – перша половина XVI ст.)	6	2				4					8
Тема 5. Чернігівська земля наприкінці XV – у першій половині XVII ст.	8	2				6					8
Тема 6. Чернігівщина у часи Гетьманщини друга половина XVII – XVIII ст...	8	2	2			4		2			8
Разом за змістовим модулем 2	22	6	2			14					24
Змістовий модуль 3. Історія входження Чернігово-Сіверщини до складу Російської імперії. Чернігівщина на початку XX ст.											
Тема 7. Чернігівщина у XIX ст.	10	2	2			6		2			8
Тема 8. Історія Чернігівщини у добу визвольних змагань початку XX ст	6	2				4					8
Разом за змістовим модулем 3	16	4	2			10					24
Змістовий модуль 4. Чернігівщина у радянські часи. Новітня історія краю											
Тема 9. Чернігівщина у довоєнну добу	5	1				4		2			8
Тема 10. Радянсько-німецька війна та її відгомін на Чернігівщині	6	1	2			4					8
Тема 11. Розвиток краю в умовах системної кризи 50-80-х рр. XX ст	8	2	2			4		2			8
Тема 12. Чернігівщина на сучасному етапі	5	2				3					
Разом за змістовим модулем 4	24	6	4			12					24
Усього годин	90	20	10			60	90	6	4		80

Тематика практичних занять.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
-------	------------	-----------------

1	Чернігово-Сіверська земля IX–XIII ст.	2
2	Чернігівщина у середині XVII–XVIII ст.	2
3	Громадсько-політичне, наукове та культурне життя Чернігівщини у XIX – початку XX ст.	2
4	Чернігівщина в роки радянсько-німецької війни	2
5	Чернігівщина у 80–90-х рр. XX ст.	2
Усього годин практичних занять		10

Завдання для самостійної роботи.

Тема 1. Історична регіоналістика: становлення, досягнення, перспективи 8 годин

Написати і представити доповідь на одну з тем (на вибір студента):

1. Етапи становлення історичної регіоналістики в Україні (друга половина XIX – початок XXI ст.).
2. Вивчення історії Чернігово-Сіверщини (середина XVII – початок XXI ст.)
3. Сучасний стан та перспективи регіональних досліджень.

Методичні рекомендації до написання наукових доповідей

I. Доповідь повинна мати таку структуру:

1. Актуальність теми.
2. Розробка (дослідженість) теми у науковій літературі.
3. Виклад основного змісту.
4. Висновки.

II. У письмовому варіанті доповіді обов'язково мають бути посилання на джерела інформації.

Написання доповіді – макс. 2 б., виступ з доповіддю – макс. 2 б., загальна оцінка – макс. 4 б.

Тема 2. 8 годин

Написати і представити доповідь на одну з тем (на вибір студента):

1. Історія відкриття та вивчення Мезинської стоянки
2. Музичний комплекс з кісток мамонта з Мезинської палеолітичної стоянки.
3. Суспільні відносини часів палеоліту (на прикладі палеолітичних старожитностей Чернігівщини).
4. Поширення слов'янських археологічних культур на території Чернігівщини.

Методичні рекомендації до написання наукових доповідей

I. Доповідь повинна мати таку структуру:

5. Актуальність теми.
6. Розробка (дослідженості) теми у науковій літературі.
7. Виклад основного змісту.
8. Висновки.

II. У письмовому варіанті доповіді обов'язково мають бути посилання на джерела інформації.

Написання доповіді – макс. 2 б., виступ з доповіддю – макс. 2 б., загальна оцінка – макс. 4 б.

Тема 3. 8 годин

Зробити презентацію на тему:

1. Чернігів – столиця князівства.
2. Дослідження літописних міст Чернігово-Сіверщини.
3. Літературні пам'ятки («Повчання дітям» Володимира Мономаха, «Слово про князів», «Ходіння» ігумена Данила та інші).
4. Чернігівські святі києворуської доби.
5. «Слово о полку Ігоревім» – сучасна джерелознавча оцінка.
6. Легенди чернігівського краю.

Кожен студент для виконання завдання обирає одну тему і представляє результати своєї роботи у групі.

Виконання завдання і його представлення – до 3 б.; участь у груповій роботі (обговорення, питання щодо завдань інших студентів, відповіді на питання тощо) – 1 б. Максимальна оцінка – 4 б.

Тема 4. 12 годин

I. Виконати завдання і представити результати виконання у письмовому вигляді:

1. З історії утворення полків та сотень Чернігово-Сіверщині (за вибором)
2. Найвідоміші Чернігівські та Ніжинські полковники.
3. Книгодрукування на Чернігово-Сіверщині у другій половині XVII – XVIII ст.
4. Архітектура українського бароко на Чернігівщині.
5. Гетьманські столиці (Батурин, Глухів).
6. Останній гетьман К. Розумовський.
7. Найвідоміші жінки Гетьманщини уродженці Чернігівщини.

Кожне завдання – 0,5 б., загальна оцінка – 2 б.

II. «Круглий стіл» на тему «Гетьман Іван Мазепа та Чернігівщина».

Участь у роботі «круглого столу» – макс. 2 б.

Загальна оцінка – 4 б.

Тема 5. 8 годин

Виконати завдання і представити результати виконання у письмовому вигляді:

1. Чернігівці у Братстві тарасівці.
2. Громадська діяльність Михайла Коцюбинського у Чернігові.
3. «Чернігівській листок» Леоніда Глібова.
4. Чернігів ХІХ ст. на старих фотографіях.

Кожне завдання – 1 б., загальна оцінка – 4 б.

Тема 6.

8 годин

Виконати завдання і представити результати виконання у письмовому вигляді:

1. Діяльність ОУН – УПА на Чернігівщині.
2. Внесок чернігівців у визволення країн Європи (1944 – 1945 рр.).
3. «Чернігівська Січ»: утворення та діяльність.
4. Олена Білевич – життя опалане війною
5. Корюківська трагедія.

Кожне завдання – 1 б., загальна оцінка – 4 б.

Тема 7.

8 годин

Виконати завдання і представити результати виконання у письмовому вигляді:

1. Екологічні проблеми сучасної Чернігівщини та шляхи їх вирішення.
2. Новітні туристичні маршрути Чернігівщини
3. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка – історія створення та сучасне життя

Для опрацювання кожного завдання відводиться одне заняття – 2 год. Усього – 3 заняття (6 год.).

Участь у першому занятті – 2 б., у другому та третьому – по 1 б. Усього – 4 б.

Тема 8.

8 годин

Виконати завдання і представити результати виконання у письмовому вигляді:

1. Найвидатніші діячі краєзнавчого руху на Чернігівщині (А. Шафонський, Філарет (Гумілевський), П.М. Добровольський, П. Смолічев, В. Дроздов, П. Федоренко, Д. Самоквасов, А. Карнабед та інші)
2. Колекція Чернігівського історичного музею ім. В. Тарновського.
3. Діяльність Чернігівської губернської вченої архівної комісії.
4. Охоронна археологічна служба на Чернігівщині.

5. Історія заснування та діяльність Чернігівського історико-архітектурного заповіднику «Чернігів Стародавній».

6. Державний архів Чернігівської області: історія та сьогодення

Виконання завдання і його представлення – до 3 б.; участь у груповій роботі (обговорення, питання щодо завдань інших студентів, відповіді на питання тощо) – 1 б. Максимальна оцінка – 4 б.

Реферування монографій з курсу 9 годин

1. Бойко В., Демченко Т., Онищенко О. 1917 рік на Чернігівщині. Чернігів, 2003.
2. Бондар О. Чернігів: місто і фортеця у XIV–XVIII століттях. Чернігів, 2014.
3. Демченко Т. Колективізація та голодомор 1932–1933 рр. на Чернігівщині. Чернігів, 2007.
4. Добриця О. Чернігівські князі. – Чернігів, 1992.
5. Дорошенко Д. Коротенька історія Чернігівщини. Чернігів, 2002.
6. Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої 1618–1648 рр. К., 2006.
7. Моця О., Казаков А. Древнерусский Чернигов. К., 2011.
8. Ногин Є. Неоліт Північно-Східної України. К., 2016.
9. Рахно О. Чернігівські земці (історико-бібліографічні нариси). Чернігів, 2009.
10. Русина О. Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського. К., 1998.
11. Травкіна О. Чернігівський колегіум (1700 – 1786). Чернігів, 2000.
12. Чугаєва І. Чернігово-Сіверське літописання XI–XIII ст.: історіографічний міф чи історичне джерело. Чернігів, 2018.
13. Шара Л. Чернігівська міська дума (70–90-ті рр. XIX ст.). Чернігів, 2010.

Тема 9.

24 години

Підготовка карт-схем по історії Чернігово-Сіверщини

Зробити презентацію на тему:

Кожен студент для виконання завдання обирає одну тему і представляє результати своєї роботи у групі. На представлення і обговорення завдань по одній темі відводиться одне заняття – 2 год. Усього – 5 занять (10 год.).

Виконання завдання і його представлення – до 3 б.; участь у груповій роботі (обговорення, питання щодо завдань інших студентів, відповіді на питання тощо) – 1 б. Максимальна оцінка за всі виконані завдання – 4 б.).

Рекомендовані джерела інформації

Основна література

1. Адміністративно-політичний устрій Лівобережної України 50-х рр. XVIII ст. К., 1990.
2. Бойко В., Демченко Т., Онищенко О. 1917 рік на Чернігівщині. Чернігів, 2003.

3. Бойко М., Лазаренко В. Нариси з історії Чернігівщини. Чернігів, 2002. Вип. IV.
4. Бойко М., Євстратов В. Нариси з історії Чернігівщини: від найдавніших часів до наших днів. Чернігів, 1997.
5. Вечерський В. Пам'ятки архітектури та містобудування Лівобережної України. К., 2005.
6. Віроцький В. Храми Чернігова. К., 1998.
7. Голодомор на Чернігівщині 1932–1933: спогади очевидців. Чернігів, 2003.
8. Греченко Г. Репресовані освітяни Чернігівщини. Чернігів, 2003.
9. Демченко Т. Колективізація та голодомор 1932–1933 рр. на Чернігівщині. Чернігів, 2007.
10. Демченко Т., Онищенко В. Нариси з історії Чернігівщини. Чернігівщина на початку ХХ ст. Чернігів, 1997.
11. Дорошенко Д. Коротенька історія Чернігівщини. Чернігів, 2002.
12. История городов и сел Украинской РСР. Черниговская область. К., 1983.
13. Історія адміністративно-територіального устрою Чернігово-Сіверщини. Ніжин, 2007.
14. Історія міст і сіл Української РСР. Чернігівська область. К., 1972.
15. Коваленко О. Павло Полуботок – політик і людина. Чернігів, 1996.
16. Кондратьев І. Під Литвою, Московю і Польщею (до історії сіл Чернігівського району у ХV – ХVІІ ст.). Чернігів, 2005.
17. Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої 1618–1648 рр. К., 2006.
18. Рахно О. Чернігівські земці (історико-бібліографічні нариси). Чернігів, 2009.
19. Репресоване краєзнавство. К., 1990.
20. Реабілітовані історією. Чернігівська область. Книга 1 – 3. К., 2009 – 2016.
21. Русина О. Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського. К., 1998.
22. Черниговские губернаторы и вице-губернаторы. Чернигов, 2006.
23. Чернигову 1300 лет. Сборник документов и материалов. К., 1990.
24. Черниговщина в период Великой Отечественной войны 1941 – 1945 г. К., 1978.
25. Чернігів у середньовічній та ранньомодерній історії Центрально-Східної Європи. Чернігів, 2007.

Допоміжна

1. Адрюг А. Писанки Чернігівщини: історія і сучасність. Чернігів, 2005.
2. Археологічні старожитності Подесення. Чернігів, 1995.
3. Баран В. Давні слов'яни. К., 1998.
4. Беляева С. Южнорусские земли во второй половине XIII–XIV вв. К., 1982.
5. Беляева В. Дослідження пам'яток кам'яного віку біля с. Пушкарі на Чернігівщині. *Друга Чернігівська обласна конференція з історичного краєзнавства. Тези доповідей.* Чернігів, 1988. Вип. II.
6. Бибииков С. Древнейший музыкальный комплекс из костей мамонта. К., 1981.
7. Благоверные князья и святые земли Черниговской. Чернигов, 2007.
8. Бондар О. Чернігів: місто і фортеця у ХІV–ХVІІІ століттях. Чернігів, 2014.
9. Бондар О. Замки та фортеці Чернігово-Сіверщини в ХV–ХVІІІ ст. Київ, 2015.
10. Боротьба за незалежність України у 1989-1992 рр: Чернігівська крайова організація Народного Руху України за перебудову. Збірник документів і матеріалів. Чернігів: «Чернігівські береги», 2009. 432 с.
11. Васюта О. Сторінки музичної освіти Чернігівщини. Чернігів, 2003.
12. Груша А., Дуля М. З історії медицини Чернігівщини. Чернігів, 1999.
13. Даниленко В. Неоліт України. К., 1969.
14. Дем'яненко Р. Легенди та перекази Сіверського краю. Кроки століть. Чернігів, 2011.
15. Добриця О. Чернігівські князі. Чернігів, 1992.
16. Доманова Г. Чернігівський магістрат: генеза, структура, функції (друга половина ХVІІ – ХVІІІ ст.). *Сіверянський літопис.* 2000. № 2.
17. Зайцев А. Черниговское княжество. *Древнерусские княжества.* М., 1975.

18. Залізник Л., Моця О., Зубар В. Археологія України. К., 2005.
19. Золоте намисто Чернігівщини. К., 2002.
20. Ильинская В. Скифы Днепровского лесостепного Левобережья. К., 1968.
21. Ильинская В., Тереножкин В. Скифия VII – IV вв. до н.е. К., 1983.
22. Каменева Т. Книгопечатание в Чернигове (1646–1818). *Проблемы источниковедения*. М., 1960. Вып. 8.
23. Каравайко Д. Матеріали юхнівської культури із фондів Чернігівського обласного історичного музею. *Археологія*. 2004. № 4.
24. Карнабіда А. Чернігів. К., 1980.
25. Коваленко В. К исторической топографии Черниговского детинца. *Проблемы археологии Южной Руси*. К., 1990.
26. Коваленко В. Основные этапы развития древнего Чернигова. *Чернигов и его округа в IX – XIII вв.* К., 1988.
27. Коваленко В. Чернігово-Сіверська земля в середньовічній історії Східної Європи. *Старий Чернігів*. Чернігів, 1993. Вип.3.
28. Кром М. Меж Русью и Литвой. Западнорусские земли в системе русско-литовских отношений конца XV –первой трети XVI в. М., 1995. 304 с.
29. Круц В. Позднетрипольские памятники Среднего Поднепровья. К., 1977.
30. Кузнецов Г. Край непокорный. Черниговщина 1941–1945 гг. Чернигов, 1995.
31. Кузнецов Г., Новицкая Ю. Тайны древнего Чернигова и его клады. Чернигов, 2010.
32. Лазаренко В. З історії територіального районування Чернігівщини у 20 х – на поч. 30 х рр. ХХ ст. *Україна і Росія в панорамі століть*. Чернігів, 1998.
33. Левенок В. Юхновская культура: её происхождение и развитие. *Советская археология*. 1963. № 3.
34. Леп'явко С. Коротенька історія Чернігова. К., 2009.
35. Леп'явко С. Чернігів. Історія міста. К., 2012.
36. Леп'явко С. Ілюстрована історія Чернігова. К., 2013.
37. Летопись города Чернигова периода Великой отечественной войны 1941 – 1945 гг. / сост Кузнецов Г.А. Чернигов, 1992.
38. Логвин Г. Чернигов. Новгород-Северский. Глухов Путивль. К., 1980.
39. Любецький з'їзд князів та його наслідки. К., 1993.
40. Материалы к своду памятников истории и культуры народов СССР по Украинской ССР. Выпуск 4. Черниговская область. Киев, 1988.
41. Махина Л. Из руин воскресшие монастыри Черниговщины. Чернигов, 2011.
42. Моця О., Казаков А. Древнерусский Чернигов. К., 2011.
43. Наш край в XIX ст. Чернігів, 1988.
44. Неприна В. Неолит ямочно-гребенчатой керамики на Украине. К., 1976.
45. Неприна В., Залізник Л., Кротова А. Памятники каменного века Левобережной Украины. К., 1986.
46. Описи Лівобережної України кін. XVIII – поч. XIX ст. К., 1997.
47. Павленко С. Князь Михайло Чернігівський та його виклик Орді. Чернігів, 1996.
48. Павленко С. Міф про Мазепу. Чернігів, 1998.
49. Пам'ять крізь віки. Фотоальбом. Чернігів, 2014.
50. Пиріг П. Чернігівщина у національно-визвольній боротьбі Богдана Хмельницького 1648 – 1654 рр. Чернігів, 1993.
51. Подесення моє: перекази, легенди, оповідки. Чернігів, 2001.
52. Приходнюк О. Степове населення України та східні слов'яни (II пол. I тис. н.е.). К., 2001.
53. Прогулки по Чернигову: туристический путеводитель. Чернигов, 2009.
54. Руденок В. Чернігів: подорож на 100 років назад. Чернігів, 2009.
55. Руденок В. Наш губернский хутор.(Чернигов в XIX ст.). Чернигов, 2002.
56. Руденок В. Тайны монастырских подземелий. Чернигов, 2003.
57. Русов О. Щоденники та спогади /Упор. О.Я. Рахно. Чернігів: «Десна Поліграф», 2011. 320 с.
58. Сапон В. Вулиці старого Чернігова. Чернігів, 2007.
59. Сапон В. Таємниці назв наших міст і сіл. Чернігів, 2005.
60. Святий князь Михайло Чернігівський та його доба. Чернігів, 1996.

61. Сіверська скрижалі. Краєзнавчий портрет Чернігівщини. К., 2011.
62. Сіверщина inkognita. Чернігів, 2011.
63. Сіментов Ю., Яцура М. Краєзнавчі матеріали з історії Чернігівщини. К., 1968.
64. Ситий Ю. Християнські поховальні пам'ятки давньоруського Чернігова. Чернігів: Десна Поліграф, 2013. 272 с.
65. Слов'яно-руські старожитності Північного Лівобережжя. Чернігів, 1995.
66. Сорокин В. Чернигов в огне войны. Чернигов, 2000.
67. Спас Чернігівський: 975-річчю першої писемної згадки про Спаський собор у Чернігові присвячено. Чернігів, 2011.
68. Студьонова Л. Слідами чернігівського підпілля. Чернігів, 2007.
69. Студьонова Л. Чернігівки в житті славетних. Чернігів, 1996.
70. Студьонова Л. Чернігівське повітове земство. Ніжин, 2003.
71. Студьонова Л. Чернігівські князі, полковники, губернатори. Чернігів, 1996.
72. Тарасенко А. Черниговский Елецкий Свято-Успенский монастырь. Чернигов, 2013.
73. Телегін Л. Мезолітичні пам'ятки України. К., 1982.
74. Терпиловский Р. Ранние словяне Подесенья III – V вв н.е. – К., 1984.
75. Травкіна О. Чернігівський колегіум (1700 – 1786). Чернігів, 2000.
76. Українізація на Чернігівщині у 20 – 30ті рр. Зб. документів. Чернігів, 1997.
77. Хто є хто на Чернігівщині. К., 2003.
78. Черненко О. Старожитності скіфського часу в Чернігівському історичному музеї. *Друга Чернігівська обласна конф. з істор. краєзнавства*. Вип. II. Чернігів, 1988.
79. Черненко О. Чернігів XIII – XIV ст.. у світлі нових археологічних досліджень. *Сумська старовина*. 2008. Вип. XXV.
80. Черненко О., Іоаннісян О., Новик Т. Чернігівський Спасо-Преображенський собор у світлі останніх археологічних досліджень. *Слов'яни і Русь: археологія та історія*. К., 2013. С. 321-330.
81. Чернигов и его округа в IX–XIII вв. К., 1988.
82. Чернігівська область. Путівник. К., 2009.
83. Чернігівська старовина. Чернігів, 1992.
84. Чернігівські Афіни. К., 2002.
85. Чернігівські шляхи Тараса. Рекомендований бібліографічний покажчик. /Упор. Л. Студьонова, І. Каганова. Чернігів, 2014. – 84 с.
86. Чернігівщина (факти, події, постаті). – Чернігів, 2003.
87. Чернігівщина inkognita. Чернігів, 2004.
88. Чернігівщина в роки нацистської окупації. Документи і матеріали. Упор. О.Коваленко, Р. Подкур, О. Лисенко. Чернігів: видавець Лозовий В.М., 2013. – 496 с.
89. Чернігівщина: енциклопедичний довідник. К., 1990.
90. Шандра В. Малороссийское генерал-губернаторство (1802 – 1856). К., 2001.
91. Шара Л. Чернігівська міська дума (70-90-ті рр.. XIX ст.). Чернігів, 2010. 224 с.
92. Шкварчук В. Голодомор 1932 – 1933 гг. на Черниговщине. Чернигов, 1999.
93. Шкварчук В. На казарменному становищі. Чернігів, 2002.
94. Шовкопляс І. Мезинська стоянка. К., 1965.
95. Яцура М., Єдомаха І. Чернігів. К., 1958.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

Відеоісторія України. Альбом «Історія України» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://io.ua/vcc9aad0484735d65b9262342215118f7>

Енциклопедія історії України [Електронний ресурс]–Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?encyclop>

ІЗБОРНИК. Історія України IX-XVIIIст. Першоджерела та інтерпретації [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/index.html>

Інститут історії України НАН України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.org.ua>

Історія України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua/>

Історія України. Підручники [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-76.html>

Михайло Грушевський. Історія України-Руси в 10 томах / Михайло Грушевський [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/index.html> 8.

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>

<http://www.history.org.ua>

<http://www.hrono.ru/>

<http://litopys.org.ua>

<http://www.myslenedrevo.com.ua>

ПОЛІТИКА ДИСЦИПЛІНИ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Студент має право:

- вільно висловлювати свої думки усно або письмово, аргументуючи їх знаннями провідних засад освітнього менеджменту, економіки, права тощо;
- вносити пропозиції щодо формування та реалізації власної освітньої траєкторії; активізації власної самостійної пізнавальної діяльності, форм і методів проведення аудиторних занять;
- відпрацьовувати пропущені заняття в установленому порядку;
- отримати індивідуальні консультації у викладача.

Студент зобов'язаний:

- відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого дирекцією розкладу, запізнення на заняття допускається тільки з поважних причин;
- брати активну участь у роботі під час аудиторних занять, дотримуватися правил етичної поведінки, поважати думки та права інших студентів і викладача;
- набрати під час вивчення навчальної дисципліни мінімум 35 балів.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Пропущені з поважної причини заняття дозволяється відпрацьовувати впродовж **двох тижнів** після завершення дії поважної причини і при наявності документа-підстави (довідки, розпорядження про індивідуальних графік відвідування тощо).

Політика щодо академічної доброчесності. Студенти керуються нормами «Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти в національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка» (Наказ Ректора № 383 від 27.12.2019 р. зі змінами і доповненнями від 23.12.2020 (<https://drive.google.com/file/d/1YOj2QK3xW-03evO8Tkg1o3ZKUAbBL-VH/view>)). У процесі навчання та при підготовці проектної заявки забороняються плагіат, фабрикація та фальсифікація результатів, списування, хабарництво.

Політика щодо викладання. Викладання навчальної дисципліни відбувається на засадах студентоцентризму, антропоцентризму, гуманізму, поваги до соціокультурного плюралізму.